

MAQOLLARNING AHAMIYATI VA TAHLILI RUS, O‘ZBEK VA QOZOQ TILLARIDA

Kuchkarova Janar Abdimurod qizi
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Ingliz tili amaliy fanlar №1 kaferdasi
stajyor-o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

V. P. Jukov “Maqol va matallar frazeologik birliklardan tarkibiy va grammatik jihatdan farq qiladi: ular to‘liq jumlaning anglatadi. Ularning ajralmas semantik mazmuni tushunchalarga emas, hukmlarga asoslanadi. Shuning uchun maqol va matallar frazeologik birliklarga xos bo‘lgan frazeologik ma‘no tashuvchisi bo‘la olmaydi; ularning ma‘nosi faqat jumla (ko‘pincha kengaytirilgan) orqali etkazilishi mumkin, frazeologik birlik ma‘nosi esa so‘zlar yoki iboralar orqali yetkaziladi” (Jukov 1991: 6-7). Ammo biz maqol va matallar bir xil ekaniga ishonamiz. Biz lingvistik shaklni tahlil qilmaganimiz uchun bu biz uchun muhim emas, ahamiyati yo‘q, lekin eng muhimi, maqol va matallarda mavjud bo‘lgan madaniy ma‘no. Maqollar odatda barqaror, to‘liq iboralar ko‘rinishida mavjud bo‘lib, so‘zlar ularning tarkibida turlicha bo‘lishiga imkon beradi va har doim ham to‘liq hukmni ifoda etavermaydi. So‘zlarni ko‘prik bilan taqqoslash mumkin, bu frazeologik birliklardan maqollarga o‘tish.

Kalit so‘zlar: Maqol, matal, frazeologiya, lingvistika, grammatika, semantic mazmun.

ABSTRACT

V. P. Zhukov “Proverbs and sayings differ structurally and grammatically from phraseological units: they mean a complete sentence. Their integral semantic content is based on judgments, not concepts. Proverbs and sayings, therefore, cannot be carriers of the phraseological meaning inherent in phraseological units; their meaning can only be conveyed through a sentence (often extended), and the meaning of a phraseological unit is conveyed through words or phrases” (Zhukov 1991: 6-7). But we believe that proverbs and sayings are the same. Since we have not analyzed the linguistic form, it does not matter to us, it does not matter, but most importantly, the cultural meaning that exists in proverbs and parables. Proverbs usually exist in the form of stable, complete phrases, allowing words to vary in their content and not always expressing a complete sentence. Words can be compared to a bridge, which is a transition from phraseological units to proverbs.

Keywords: Proverbs, proverbs, phraseology, linguistics, grammar, semantic content.

KIRISH

Paremiologiya - bu "frazologiya yo'nalishi, tilshunoslikning paremiyalar (maqollar, maqol iboralari, antifiziologiyalar, so'zlar, velerizmlar, shiorlar, shiorlar, aforizmlar, maksimumlar, jumboqlar, alomatlar va boshqa barqaror iboralarni o'rganish va ularni tasniflashga urinishlarga yo'naltirilgan bo'limi). funktsiyasi - bu an'analarni yorqin og'zaki shakllantirish va jamiyatning doimiy hayotiy tajribasi) "Dunyo xalqlarining bosh vazirlari odatdagi vaziyatlarni yetkazadilar, o'xshash mantiqiy mazmunga, ma'noga ega, faqat tasvirlar (tafsilotlar, voqeliklar) bilan ajralib turadilar. mantiqiy tarkib uzatiladigan yordam [Jukov 2000: 9-10].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Yana bir qarash, O'zbek va qozoq tillari funktsional xususiyatlar, bir xil usullardan foydalanish, mos kelish jarayonida turli xil yondashuvlarning uyg'un kombinatsiyasi. Agar ushbu shartlar bajarilmasa, lingvistik hodisalarning taqqoslash darajasi pasayadi, bu qiyosiy o'rganish natijalarining ob'ektivligiga salbiy ta'sir qiladi»[Jusupov, 1992, 87-bet.]. Masalan, har xil tuzilgan tillarning maqollarini taqqoslashda ularning semantikasini, tasviriy va ifodali imkoniyatlarini o'rganish, ularning morfologik va sintaktik tahlillarini o'tkazish kerak. Rus tilining juftliklarini o'rganib chiqib, siz ushbu bilimlardan o'zbek va qozoq tillari juftligini o'rganishda foydalanishingiz mumkin. Bunday holda, har xil turdagi paremiyalarning umumiy belgilari (xususan, nominal maqollar) hisobga olinadi. Shu bilan birga, ona tilining xususiyatlarini boshqa o'rganilayotgan tillarga mexanik, ongsiz ravishda yetkazish qabul qilinishi mumkin emas. Indo Tipo tuzilmasi tadqiqotchisining nuqtayi nazarida har xil turli tillarning har doimgi darajadagi birliklari o'rtasida farqlar bo'lishi kerak. Ko'p tomonlama taqqoslash (taqqoslash) printsiplari. ushbu printsiplarga rioya qilish ikki yoki undan ortiq taqqoslangan tillarning materiallariga teng munosabatda bo'lishni anglatadi. Kerakli yo'nalishlar: Ingliz tili-o'zbek tili, rus tili - o'zbek tili, o'zbek tili rus tili, rus tili - qozoq tili, qozoq tili o'zbek tili va boshqalar. Bu tadqiqotning turli xil bir tomonlama bo'lishi bo'yicha tadqiqotlar olib borishdan qochish, uni bartaraf etish yo'llarini aniqlash uchun lingvistik aralashuv va qiyosiy tarafkashlik manbalarini aniqlashga imkon beradi. Genetika va tipologik yaqinlikni hisobga olish printsiplari Yoki taqqoslangan tillarning uzoqligi. Qiyosiy o'rganish davomida mos yozuvlar tili, kontsepsiya apparati, terminologiyasi va til turi haqidagi savollar alohida ahamiyat kasb etadi. Bu holda, bir tomondan, genetik va tipologik jihatdan

bog'liq bo'lgan ikki til - o'zbek va qozoq (aglutinativ tipdagi turkiy tillar), boshqa tomondan, genetik jihatdan rus-hind-evropaning tipologik jihatdan bir-biriga bog'liq bo'lmagan tili taqqoslanadi. oila). Turli xil til hodisalari, shu jumladan nominal markazlashtirilgan maqollar orasidagi farq o'rtasidagi genetik va tipologik farqlar aniq. Umumiy tilshunoslik (slavyan tillari guruhining fleksion tili ikki yoki undan ortiq tillarning barcha darajadagi birliklarini qiyosiy o'rganish jarayonida qo'llaniladigan tamoyillarni belgilaydi. Shu bilan birga, ularni ma'lum lingvistik materiallarga tatbiq etishning o'ziga xos xususiyatlari va sohalari mavjud. Shu munosabat bilan uchta taqqoslangan tillarning nominal-markazli maqollarini tavsiflash va tahlil qilishda ishlatilishi mumkin bo'lgan tipologik tadqiqotlar tamoyillarini ko'rib chiqish zarur, murakkablik printsiplari o'rganib chiqildi. Ta'kidlanganidek, maqollar mazmun jihatidan Seksogo Kazakh - bu to'g'ridan-to'g'ri va majoziy ma'no bilan ajralib turadigan o'ziga xos va juda murakkab lingvistik birliklar. Til birliklari sifatida ular maxsus grammatik tuzilishga ega: tuzilishi va grammatik xususiyatlari yozilishi mumkin. Shu bilan birga, ular xalq amaliy san'atining og'zaki mahoratiga oid asarlarni aks ettiradi va shu tomondan voqealar, she'riy xususiyatlar bilan ajralib turadi.

MUHOKAMA

Rus, o'zbek va qozoq tillarining milliy-spikeri. Vatanga, ona yurtga, o'z xalqiga muhabbat Uchta taqqoslangan tillarning maqollari Vatanga bo'lgan chuqur, fidoyi sevgini ifodalaydi.

Rus tili: Родина наша-солнца краше. bizning vatanimiz quyoshdan ham go'zal. Uzbek: (Умереть за Родину великая честь). (Vatan uchun o'lish katta sharaftir). Qozoq tilida: Отан сил нар оттан да ыстык. (Vatan - muqaddas o'choq). Biroq, bu borada, bir tomondan, rus maqollari bilan, ikkinchi tomondan, o'zbek va qozoq o'rtasida ba'zi bir semantik farqlar mavjud. Rus maqollari qat'iyan Vatanni himoya qilish va unga xizmat qilish chaqirig'ini ta'kidlaydi: Hayot kechirish - Vatanga halol xizmat qilish; Vatan uchun tog' bo'lgan qahramon. Vatan jasur onaga, qo'rqqoq o'gay onaga (Vatanga munosabat); Tug'ilgan tomoni - ona, begona - o'gay ona (Vatan va chet el). O'zbek va qozoq maqollarida Vatan *bashik bilan* aniqlanadi:

O'zbek tilida: Родная земля-золотая колыбель- (Ona yurt - oltin beshik).

Qozoq tilida: Өз елім-өлең төсегім (Моя Родина-моя колыбель (Mening Vatanim - mening beshigim).

Vatanga muhabbatni ona zaminga muhabbat bilan ajratib bo'lmaydi. Rus maqollari yerga pragmatik munosabatni aks ettiradi: Rus tilida: Земля - мать богатства Yer - boylikning onasi; Земля-тарелка: что положишь, то и возьмешь-

Yer plitisi: nimani qo'ysangiz, shuni olasiz; Rus, O'zbek va qozoq maqollarida yerga muhabbat chuqur tuyg'u sifatida ifodalanadi: o'zbek: Sevgi erga-sevgi Vatanga (Yerga muhabbat - Vatanga muhabbat); Suv - dehqonning koni, yer - uning joni (Suv - dehqonning qoni, yer - dehqonning ruhi). O'zbekcha: Podsholik chorik (Boylarning yuzi yengil, munosabatlarning yuzi qonxo'rlik (qonxo'rlik podsholigi) o'rtasida mavjud: Rus tilida: (Лицо богатого- свет, лицо отношения существуют между конхурлик (Царство кровожадность).

Rus tilida: Козел-не мясо, чиновник-не друг-(echki go'sht emas, amaldor do'st emas). Знание-сиа- ум точить, Без знаний и утро - ночь. O'zbek tilida: O'qish-bilim bulog'i. Bilim- charxlovchi aql, Bilimsiz tong - tun.

O'zbek tilida: Илм- дилнинг чирогги, мактаб-илм чорбоғи (Наука - светильник сердца школа - сад науки);

Наука - казна, знание сокровище); Ilm-hazina, bilim – dafina. (Наука оружие человека); Ilm - insonning quroli. Каз.: Кітан -алтын қазына (Книга- золотой клад); Kitob - oltin hazina.

1. Keng tarqalmagan predikativ birliklarning ikki tilidan tashkil topgan ittifoqsiz murakkab jumlar. 2. Ikki umumiy predikativ birlikdan tashkil topgan ittifoqsiz murakkab jumlar. Misollar: 1 Rus tilida: Слово-серебро, молчание-золото; Поговорка цветочек, пословица-ягодка. so'z-kumush, sukunat-oltin;

O'zbek va rus tillarida: Мактаб-кема, илм-денгиз (Школа-корабль, наука-море); Maktab-kema, ilm-dengiz

Rus va O'zbek tilida: осторожность- самка птицы). Tavakkal ehtiyotkorligi - urg'ochi qush).

Qozoq tilida: Ата - бәйтерек, бала -жапырақ rus tilida:(Отец дерево, сын- листок) O'zbek: Ota-daraxt, Bola-barg yoki Ota-ustun, bola-davomchi

O'zbek va qozoq tillarida uchta (ba'zan ko'proq) nominal markazlashgan birliklardan tashkil topgan uyushmagan murakkab jumlar bo'lgan maqollar mavjud. Masalan: o'zbekcha: Birinchi kun mexmon-oltin mexmon, ikkinchi kun-kumush, yashaydigan kun-mis, uchdan vtsa-dog (Birinchi kun mehmon - oltin mehmon, ikkinchi kun mis, agar uch kun o'tgan bo'lsa - jirkanch).

Qozoq tilida: So'z atasi-kulak, yo'l atasi-shaker, su atasi-bulaq (Ushi - so'zning otasi, tuyuq - yo'lning otasi, buloq - suvning otasi.

XULOSA

Har bir tilda nominal-markazli maqollarning xususiyatlari uning biriktiruvchi imkoniyatlari yordamida tizimning grammatik tillari bilan belgilanadi. grammatik ma'nolarni ifodalash usullarini tejashga intilish bilan tavsiflanadi. Fleksion tillar, shu

jumladan rus tili, turli grammatik shakllari bilan ajralib turadi. Shu nuqtai nazardan, rus maqollari sintaktik jihatdan o'zbek va qozoq maqollariga qaraganda xilma-xil bo'lib chiqdi. Shu bilan birga, ushbu xilma-xillik og'zaki chegara asarining taniqli maqollariga ega, chunki xalq ijodiyoti va unda barcha sintaktik konstruktsiyalar (xususan, qatnashuvchi va qatnashgan iboralar) o'rinli emas. Maqollarning badiiy xususiyatlariga kelsak, bu jihatdan ular taqqoslanayotgan tillardagi farqlardan ko'ra ko'proq o'xshashliklarni namoyon etadi. Uchta taqqoslangan tillarning maqollarini tavsiflovchi umumiy badiiy xususiyatlarga quyidagilar kiradi: eskirgan va so'zlashuv shakllari va so'zlari, tautologiya, antiteziya (juft antonimiya), hamohanglik, qofiya, ritm. Rus maqollari rus tilining grammatik tuzilishi ixtiyorida bo'lgan turli xil kichraytiruvchi-mehrli qo'shimchalarning mavjudligi bilan ajralib turadi. Taqqoslangan har bir tilda maqol uchta jihatning birligi: semantik, grammatik va xalq she'riyati. Maqol o'zining obrazlilik va ekspresivligi bilan ajralib turadigan ixcham shaklda sig'imli tarkibni taqdim etadi. Bu rus, o'zbek va qozoq oshqozon yarasi uchun to'g'ri keladi. Maqol janrining o'zi uning umumiy xususiyatlarini belgilaydi. Shunday qilib, taqqoslangan tillarning maqollari ma'lum tarkibiy farqlarga ega bo'lib, mazmun jihatidan ham, ifoda jihatidan ham ma'lum bir birlik bilan ajralib turadi.

REFERENCES

1. Пословица как вид паремиологических клише. ВЕСТНИК Каз.гос. университета им. Аль-Фараби. Филологическая серия, №7/41/, Алма-Аты, 2000, с.20-25. Сапарова Н.Б.
2. O'zbek xalq maqollari. –Toshkent: G'ulom nomidagi nashriyotmatbaa ijodiy uyi, 2009.
3. Qisqacha o'zbekcha–ruscha maqol-matallar lug'ati, Toshkent: O'qituvchi, 1993. 183bet
4. Джусупов М. Сапарова Н. Б. Пословица как вид паремиологических клише//Вестник Каз. гос. университета им. Аль-Фараби. Филологическая серия, №7/41/, — Алма- Аты, 2000 — с.20–25.
5. Телия В. Н. Русская фразеология в зеркале национального менталитета (от мировидения к миропониманию) / Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурно-логические аспекты. — М.: Языки русской культуры, 1996. — С. 238–269.
6. Қазақ мақал-мәтелдері. Жинап, қурастырған О. Турманжанов. Алматы: Анна тілі, 1997. – 184 б.